

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика

Штип, 2012/2013

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика
год.8, број 12
2012/2013 год.

За издавачот:

проф. д-р Никола Смилков, декан

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Емилија Јаневиќ-Ивановска
доц. д-р Кирил Барбареев

Уредувачки одбор – Editorial Board:

проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска
асис. м-р Трајче Стојанов

Уредник – Managing editor:

асис. м-р Трајче Стојанов

Одговорен уредник – Editor in Chief:

проф. д-р Емилија Петрова – Ѓорѓева

Јазично уредување – Language Editor:

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)
м-р Снежана Кирова (англиски јазик)

Техничко уредување – Technical Editing:

Славе Димитров
Благој Михов

Рецензенти:

проф. д-р Мирослава Николоска
проф. д-р Татјана Атанасова
проф. д-р Виолета Николовска
доц. д-р Борче Костов
доц. д-р Драгор Заревски
проф. д-р Снежана Мирасчиева

проф. д-р Кирил Цацков
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-
Веселиновска
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
асис. м-р Трајче Стојанов

Редакција и администрација – Editorial Office:

Билјана Јорданов
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п.фах 201, 2000 Штип,
Р. Македонија
e-mail: vospitanie@ugd.edu.mk
++389 32 550 500

СОДРЖИНА

д-р Снежана Јованова-Митковска Метод на случај	7
д-р Деспина Сивевска Интерперсоналните односи како индикатори за педагошката клима во училиштето и одделението	19
д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева, м-р Снежана Кирова Дилеми по прашањето дали работното и политехничкото воспитание претставуваат наставен предмет или принцип	29
м-р Драгана Кузмановска, м-р Блијана Петковска, Нада Арсова, Весна Ничева Учебникот како наставно средство и извор на знаење	39
м-р Ирена Китанова Прераскажувањето и раскажувањето како форми на усно изразување	45
м-р Кире Филов Св. Климент Охридски – апостол на словенското просветно дело	53
м-р Снежана Кирова, м-р Јане Јованов Преглед на потеклото на имињата на деновите во неделата	61
м-р Ленче Насев Уметност, култура и музичко образование	71
д-р Ленче Милошева Когницијата и теоријата за умот кај деца со нарушувања од аутистичен спектар	75

д-р Владо Петровски, д-р Снежана Мирасчиева Мултукултурализмот во образовниот систем на Р. Македонија	93
д-р Снежана Мирасчиева За една нова концепциска платформа на наставата во насока на зголемена ефикасност и продуктивност	101
д-р Соња Петровска Кооперативното учење во функција на хуманизација на воспитно-образовната работа	111
д-р Снежана Ставрева-Веселиновска Повторно поврзување на детскиот свет со светот на природата	121
м-р Весна Коцева Филмот како дополнително наставно средство во процесот на усвојување на немајчиниот јазик	133
м-р Даниела Коцева, д-р Владо Петровски Образовната политика и осврт кон разликите во образовните постигнувања по етничка основа во Република Македонија	141
д-р Зоран Здравев, м-р Силвана Жежова, м-р Ѓорѓи Димов Имплементација на е-учење на УГД – научените лекции	149

УДК 373.3.091.33-028.16

Стручен труд
(Professional paper)

асис. м-р Ирена Китанова
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Факултет за образовни науки

ПРЕРАСКАЖУВАЊЕТО И РАСКАЖУВАЊЕТО КАКО ФОРМИ НА УСНО ИЗРАЗУВАЊЕ

Апстракт

Усното и писменото изразување се заемно поврзани. Говорот е еден вид подготовка за пишување, а пишувањето го поттикнува говорот. Притоа, во текот на усното и писменото изразување треба да се води сметка за одредени законитости. На пример, најважно е да се сфати дека за да се сфати содржината потребно е да зборуваме/пишуваме постапно, по одреден ред, по таканаречена утврдена методологија на изложување на фактите, на аргументите. Невозможно и погрешно е ако одредена случка, настан, содржинска целост или доживување ја изразуваме одеднаш, во еден здив, а не постапно, хронолошки, ред по ред.

Во наставната пракса, во делот од подрачјето усно и писмено изразување се применуваат следниве форми на усно изразување:

1. Прераскажување
2. Раскажување
3. Опишување
4. Известување
5. Говорни вежби.

Клучни зборови: *прераскажување, раскажување, опишување, известување, говорни вежби*

RETELLING AND TELLING AS FORMS OF ORAL EXPRESSION

Abstract

Oral and written expression are mutually connected. Speech writing is a kind of preparation for speech and writing prompts. In addition, during the oral and written expression should be taken into account for certain legalities. For example, it is important to realize that in order to understand the content you need to talk / write gradually, in a certain order, after the so-called established methodology of presenting facts, arguments. Impossible and wrong if a

particular event, event, content completely or experience expresses a sudden, in one breath, and does not proceed chronologically, row by row.

In teaching practice, in the area of oral and written expression apply the following forms of oral expression:

1. retelling
2. storytelling
3. describing
4. reporting
5. voice exercises

Key words: *retelling, telling, describing, reporting, voice exercises*

Прераскажување

Прераскажувањето претставува репродукција на литературно-уметнички текст, филм, тетарска претстава, дијафилм, телевизиска емисија и сл., или повторување на фабулата што сме ја прочитале или слушнале. Преараскажувањето е еден од најпопуларните облици на усно изразување во наставата од I до IV одделение. Секое прераскажување има цел и програмско насочување. Без нив прераскажувањето преоѓа во импровизација и стихијност која води кон баналност и конфузија.

Уметничкиот прозен текст или епска песна се прераскажуваат по извршената анализа кога се создадени услови за нивно посистематско, посигурно и поквалитетно изложување на материјата, на содржината. Лирската песна никогаш не се прераскажува. Првенствено таа се доживува, а потоа и анализира.

Во одделенската настава учениците најмногу сакаат да прераскажуваат текстови кои се блиски до нивните доживувања, кои немаат многу непознати зборови, кои се јасни и оптимални по својата должина. Потешко ги прераскажуваат текстовите со дијалози и описи.

Уште во I одделение на основното училиште неопходно е учениците да ги воведуваме во техниката на прераскажување која упатува на следново:

- ученикот не треба да биде со мислите пред говорот;
- потребно е правилно да го насочиме ученикот како да ги селектира фактите т.е. да го диференцира главното од споредното и, што е најважно, изложувањето на фактите да се одвива по одреден редослед;
- да се развие способност за адекватно и квалитетно изразување;
- при прераскажувањето да не се прескокнува, туку да се прераскажува по ред, дел по дел, хронолошки;
- во текот на прераскажувањето ученикот може нешто и да менува, да додава со што постапно се преоѓа на таканареченото творечко

прераскажување. Притоа за секое прераскажување (усно или писмено) мора да се почитува колективен/заеднички или индивидуален план, кој однапред е изработен.

Во наставната пракса се применуваат следниве форми на прераскажување:

Дословно/буквално прераскажување

Овој вид прераскажување нема творечки карактер. Настаните, случките се изложуваат механички и онака како што се подредени во текстот. За ова прераскажување најсоодветни се кратките текстови и тие повеќе се корисни како вежби за меморирање и култивирање на говорот.

Слободно прераскажување

Со ова прераскажување ученикот внесува промени во изворниот текст. Во текот на прераскажувањето ученикот внесува сопствена логика, го менува дејството, деталите, ситуациите и постапките на ликовите. На тој начин доаѓа до промена на формата, а помалку или повеќе содржината останува иста.

Прераскажување со проширување на текстот

При ова прераскажување учениците имаат слобода да го прошируваат текстот со додавање нови епизоди, ликови и подробности. Тука нивната творечка фантазија доаѓа до потполн израз, при што фабулата на текстот/приказната може да се измени до тој степен што понекогаш таа го губи своето првично и автентично значење.

Опширно прераскажување

Опширно прераскажување е кога ученикот изложува сè, и битно и небитно, кога ги реди случките и деталите опширно. Тоа ученикот го чини врз основа на доброто паметење без да вложи особен творечки напор.

Скратено прераскажување

Ова прераскажување е мошне сложено и тешко, бидејќи бара скратување на содржината на текстот. За да се успее во тоа потребно е најпрво текстот добро да се анализира и проучи, а потоа да се пристапи кон издвојување на суштинските елементи од содржината. Добро е ова прераскажување да се работи по план кој може да нè насочи на она што е главно или суштинско.

Прераскажување со одговор на прашања

Според редоследот на случките, наставникот ги формулира прашањата и преку нив се развива и следи фабулата на текстот. Прашањата може да се напишат на таблата и според нив учениците прераскажуваат. Обично овој вид на прераскажување се применува за учениците од I одделение. Со текот на времето во II, III и IV одделение учениците се ослободуваат од прашањата и пристапуваат кон самостојно прераскажување.

Информативно прераскажување

Ова прераскажување има за цел да го извести/информира слушателот или читателот за битните елементи на некоја содржина. Информацијата се однесува за некој филм, прочитана книга, театарска претстава, натпревар и др. Ова прераскажување е кратко, јасно, објективно, сликовито и убедливо со што ученикот се мотивира за одредена активност.

Прераскажување по аналогија

Откако ќе го прочита текстот (приказна, расказ) по пат на аналогија, фантазија и асоцијација ученикот може да формира друг текст сличен на изворниот. Важно е првичниот текст ученикот да го комбинира со вистински и измислени доживувања и притоа да се сочува матрицата на неговата изворност. Овој вид на прераскажување е прилично тежок, бидејќи од ученикот бара поголема зрелост и творечка способност.

Прераскажување со промена на граматичкото лице

Ова прераскажување е творечко. При промената на граматичкото лице пр.: трето лице во прво лице прераскажувањето станува поживо и понепосредно.

Прераскажување со промена на местото

Во текот на прераскажувањето на текстот ученикот го менува местото на јунакот или раскажувачот. На пример, ако јунакот е негативен, во текот на прераскажувањето ученикот ја менува неговата етичка позиција со корекција и дополнување на некои негови постапки во одредени ситуации. Но претходно овој вид на прераскажување бара солидна анализа на текстот.

Прераскажување со промена на крајот од содржината

При промената на крајот од содржината на одреден текст важно е основата на текстот да не изгуби во смисла и квалитет. Крајот

задолжително треба да одговара на природата на изворниот текст. Ова прераскажување е творечко и од ученикот бара фантазија и максимална мисловна ангажираност.

Прераскажување на содржината во целост

Во текот на ова прераскажување ученикот треба да внимава да не се наруши основната логичка и структурална вредност на текстот.

Прераскажување на содржината по делови

Се прераскажуваат пошироки тематски целини, епизоди и делови по избор на ученикот или по избор на наставникот. За прераскажување се избираат најинтересни и највозбудливи делови со своевидно емотивно и етичко значење.

Флексибилно прераскажување

Под флексибилно прераскажување подразбираме честа промена на темпото, интонацијата и способноста на нараторот од содржината да го избере она што е најсилно и највозбудливо за да може што поимпресивно и поубедливо да делува на слушателот/читателот. Одделни возбудливи епизоди од текстот ученикот треба да ги прераскажува поопширно и посилено, а помалку возбудливите ги прераскажува едноставно и природно.

Раскажување и видови раскажување

Раскажувањето претставува репродукција на содржината на некое доживување, случка или нешто измислено. Без оглед дали е вистинско или измислено раскажувањето е творечка форма на усно изразување.

Во текот на раскажувањето до полн израз доаѓа субјективниот поглед на ученикот. Инаку, поттик за раскажување секогаш е некое доживување, случка, некој предмет, слика, појава или она што е околу нас и во нас - во светот на детската фантазија. Обично прво се раскажува доживувањето, а потоа и случката. Раскажувањето треба да биде целосно, да има почеток, средина и крај. Како и прераскажувањето и раскажувањето може да биде усно или писмено, без план и со колективен/заеднички и индивидуален план. Во текот на раскажувањето во фантазијата на ученикот се создаваат содржината, композицијата, ликовите и ситуациите. Личните доживувања, случки и ставови ученикот ги изложува слободно, емоционално и сликовито. Раскажувањето бара самостојност, креативност и фантазија.

Видови раскажувања

Раскажување на доживување и случки

Личното доживување и случка се омилена и интересна тема за раскажување на учениците. Во I одделение тие раскажуваат спонтано, неорганизирано, но со време се воспоставува соодветен ред. Затоа со учениците треба да се работи стрпливо и да им се даде доволно време со помош на фантазијата да оживеат некое доживување или случка.

Доживувањата можат да бидат заеднички (излети, патувања, училишни свечености и др.) и индивидуални. Раскажувањето не смее да личи на известување, ниту да биде гола и сувопарна репродукција на фактите. Основната цел при изложувањето на случките и настаните е ученикот да применува раскажување со интересни слики, со богата говорна и јазична култура.

Раскажување со фантазија

Ова раскажување силно влијае за развивање на детската фантазија. Обично темите се земаат од обичниот живот кои се помеѓу реалноста и фантазијата. Бидејќи спаѓа во повисоките форми на раскажување учениците ги воведуваме постапно и систематски.

Раскажување под влијание на уметнички текст

Прочитана сказна или научнофантастичен расказ можат да бидат силен поттик за раскажување. Поетските и фантастични текстови нудат можност за разновидни форми на раскажување. Притоа, поттик за раскажување може да биде: поетска слика, стих, поетска мисла, постапки на ликовите, необична ситуација и др.

Хумористичко раскажување

Хуморот, смеата, шегата и ведрината се особено важни за учениците во одделенската настава. Една од приоритетните задачи на наставниците е постапно да ги оспособуваат учениците при читањето на уметнички текст да го откриваат смешното и да умеат да го репродуцираат на вистински начин.

Раскажување со смислени зборови

Наставникот запишува на таблата 5 - 10 зборови, а со асоцирање и фантазија учениците пишуваат приказна/расказ. Наеопходно е да се смислат поттикнувачки зборови од специфичен тематски круг кои ќе ја раздвижат фантазијата кај учениците.

Раскажување по низа од слики

Низата или серија од слики/цртежи треба да прикажува целосен настан со сите елементи на расказ/приказна. Основно барање е сликите да имаат солидна естетска вредност. При раскажувањето наставникот ги открива сликите постапно, една по една или ги изложува сите одеднаш и ја раскажува приказната/расказот. Праксата покажува дека првиот начин повеќе ги мотивира учениците и побудува поголема љубопитност. Раскажувањето по низа од слики може да се одвива по овој редослед:

- мотивација;
- најавување на наставната содржина;
- разговор за содржината на сликите/цртежите;
- составување на заеднички план;
- насочување на учениците на задачите за пишување (содржината, редоследот на случките/настаните, уредност, стилот на изразување и сл.);
- самостојно раскажување на учениците;
- читање, коментирање на ученичките работи.

Раскажување според слика со целосен настан

Првото и основно барање за овој вид раскажување е да се избере добра уметничка слика, фотографија или изработен цртеж од наставникот. Сликата треба да содржи доволно елементи за приказна со одредена содржина и динамика. Обично сликата треба да претставува репродукција на настан од детскиот живот. Ова раскажување кореспондира со опишувањето. Но проблемот е во тоа што за да се разбере содржината на сликата неопходно е да поставуваме прашања со кои ќе се динамизираат и оживеат статичките мотиви.

Раскажување со смислен почеток или продолжување на приказната

Наставникот го подготвува/смислува почетокот на приказната кој треба да биде интересен и инспиративен за учениците. Учениците ја продолжуваат приказната и целосно ја осмислуваат според својата творечка фантазија. На крајот од часот се читаат/коментираат работите и критички се коментираат и проценуваат.

Раскажување со дијалог

Во текот на раскажувањето нараторот ги поставува ликовите во ситуација на дијалог. Оваа форма на раскажување е мошне сложена и се применува постапно.

Раскажување со музика

Добро е раскажувањето почесто да биде придружено со музика, зашто таа е еден вид подвижник на фантазијата, создава расположба и ја поттикнува имагинацијата кај учениците. Во наставната пракса се слуша музика по избор на учениците или по избор на наставникот. Раскажувањето може да се одвива паралелно со музичкиот запис или по неговото слушање, сè додека учениците не се оспособат за тој вид раскажување.

Раскажување по скратена фабула

На учениците им се нуди скратена фабула врз основа на која тие развиваат целосна приказна со сите детали, ситуации, ликови. Едноставно, на тој начин учениците ја прошируваат приказната.

Раскажување по наслов/слободно раскажување

Со формулираниот наслов наставникот ја одредува темата и им допушта на учениците да раскажуваат слободно и самостојно. Овде учениците имаат можност сами да ги сочинуваат и креираат елементите на формата и содржината и, на тој начин, творечки да раскажуваат.

Користена литература

- Бачанов П. - Андоновска З.; *Прилози за наставата по македонски јазик во основното училиште*; Детска радост, Скопје, 1990.
- Бачанов П. - Андоновска З.; *Филмот во наставата по македонски јазик*; Детска радост; Скопје, 1992.
- Делчев Ѓ.; *Методски прирачник за користење на букварот и читанката за I одделение*; Просветен работник; Скопје, 1987.
- Делчев Ѓ.; *Прирачник за користење на програмираниот наставен материјал за II одделение „Читам и пишувам латиница“*; Просветно дело, Скопје, 1977.
- Китанов Б.; *Методика на наставата по македонски јазик со практикум (од I до IV одделение)*; Педагошки факултет „Гоце Делчев“, Штип, 2001.